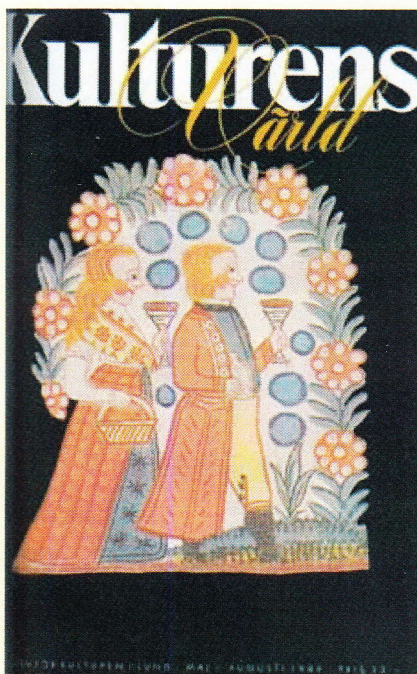

Innehåll

- Fredens kurir hade döden ombord
- "Hemma" i konsten, *Lagerkvist Bengt*
- Guld, silver och pärlor på Kulturen, *Oddner Georg*
- Bilden av de skånska dragonofficerarna, *Löfström, Tomas*
- Östarp, *Grahn S./Frantzén L*
- Tonåringarna som lurade Gustaf Fröding, *Schöier Ingrid*
- "Okysk" bild moral och dyrgrip, *Schreweilius Ingrid*

Den är vida berömd, Oscar Matthiesens monumentalmålning "Skånska dragonofficerare rida till bad". Mindre känt är att konstnären fick anlita meniga, med papperspåsar över huvudena, som nakenmodeller, medan officerarnas ansikten avbildades separat och senare fogades till kropparna.

Detta är en berättelse, som börjar framför en lägereld i Afrika och slutar vid gamle Hazard på Kulturen. Ingredienserna är många: storhetsvansinne, monumentalmåleri och ett konstnärligt segertåg, men det handlar också om galenpannor, som gick en våldsam och för tidig död till mötes, och om våghalsar som

MENIGA I PAPPERSPÅSAR HJÄLTAR PÅ JÄTTEMÅLNING

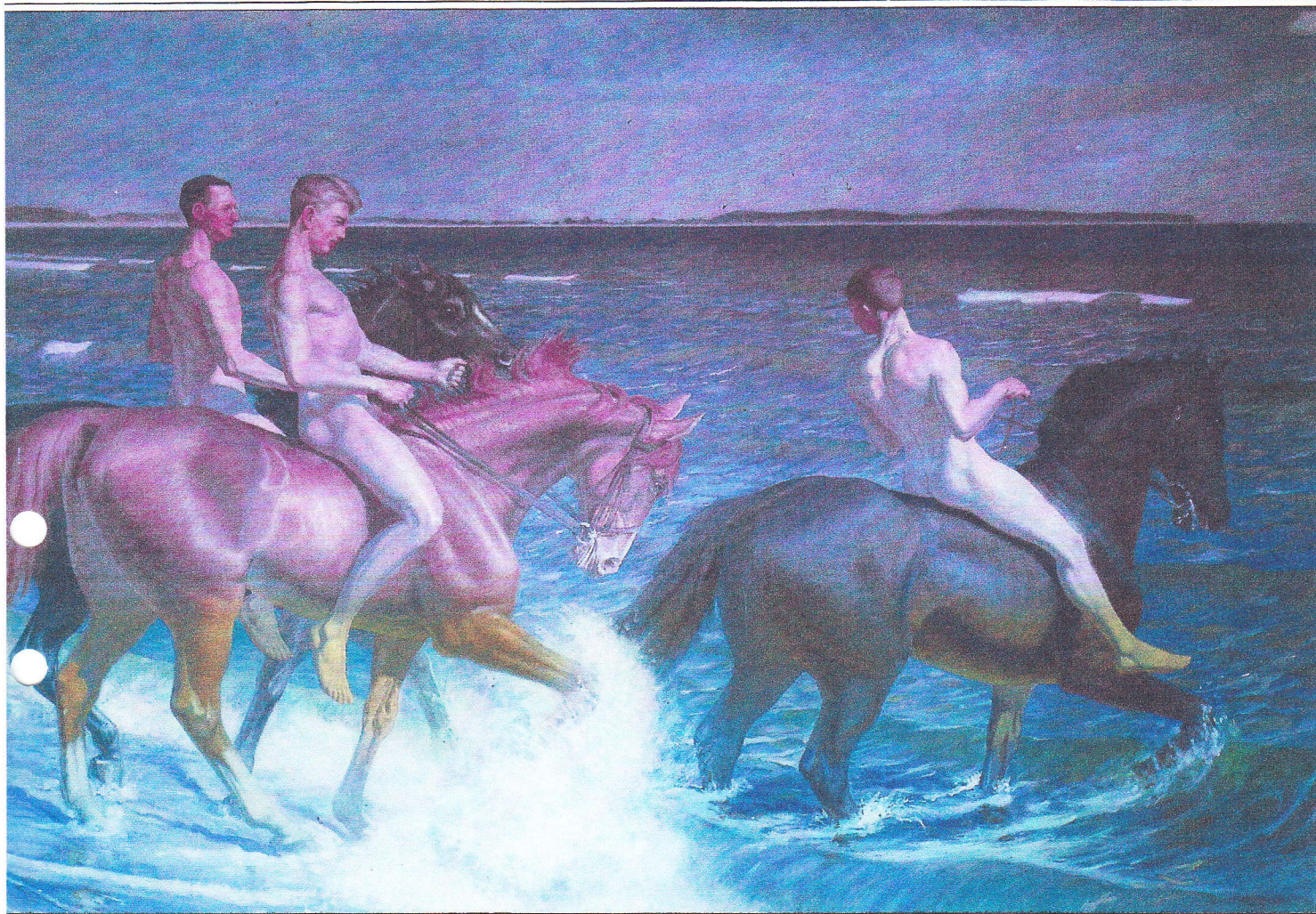
AV TOMAS LÖFSTRÖM

Friherre Herman von Höpken var den siste manlige medlemmen av en ätt som adlats på 1600-talet. Han var född i Paris 1881, son till Nils Albrecht Stefan von Lantingshausen von Höpken, fideikommissarie i Roslagen. Tjugofem år gam-

mal blev han år 1906 löjtnant vid Kungliga Skånska dragonregementet i Ystad. Året därpå reste han till Afrika och utgav sedan reseskildringen "Från Mombasa till Kairo" (1908).

I boken redogörs utförligt för elefantjakter och expeditionsliv, men

om sig själv är författaren förtegen. Indirekt framträder dock bilden av en resenär som är på en gång storviltjägare och flykting, en romantisk ensamvarg som finner sig bättre tillrätta i Afrikas vildmark än i den moderna europeiska civilisationen.

tvangs att testa gränserna och därför red ut i havet. . .

Matthiesens målning finns i dag på Ystads konstmuseum – åk dit och upplev den! – där den av utrymmesskäl decimerats något på höjden.

Författare till artikeln är Tomas Löfström, som i höstas kom ut med ”Till min syster”. Mer än en generationsroman – samtidshistoria, reseberättelse, kärleksskildring och underhållningsroman med thrillerinslag, skrev Johan Werkmäster i GP.

FOTO: YSTADS KONSTMUSEUM.

”Så återstod mig”, skriver von Höpken på ett ställe. ”ej annat än att slå läger under ett väldigt baobabträd, och efter en af kökspojken, som jag medfört, tillagad enkel måltid satt jag framför elden rökande svart dålig negertobak. Fri och lycklig känner man sig dock ensam med de svarta i vildmarken, röken från lägerelden formar sig till underliga figurer, och man glider in i minnenas värld.”

Vad denna minnenas värld där och då innehöll avslöjar författaren tyvärr inte. Men kanske erinrade han sig stranden vid Ystad, Saltsjöbadens vita sand, Östersjöns blå vågor och den rytterscen, som den danske konstnären Oscar Matthiesen förevigat på sin monumentala målning ”Skånska dragon-officerare rida till bad” (1904–06) med

Herman von Höpken som en av centralgestalterna.

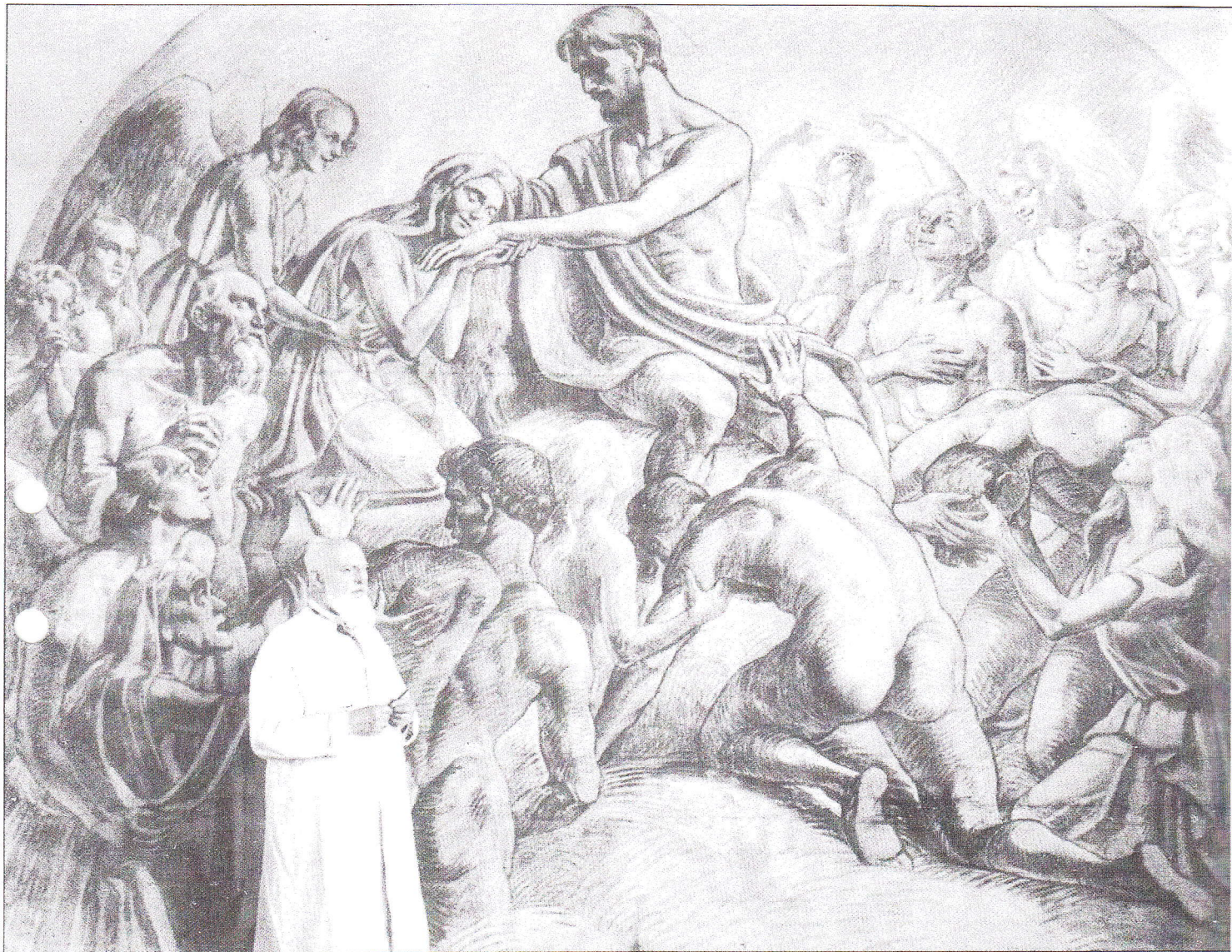
Tavlan hade blivit klar 1906. Nu var det alltså 1907, och medan löjtnant von Höpken färdades genom Brittiska Ostafrika upp längs Nilen mot Sudan och Egypten genomförde Matthiesen och hans stora konstverk – en av de största oljemålningar som världen skådat – ett veritabelt segertåg mellan utställningslokalerna i Europas maskinslamrande metropoler.

Det var inte bara tavlans storlek (5×10 meter) som väckte uppseende. Det var naturligtvis också det faktum att de sju ryttarna var nakna. På ett mer djupliggande plan tilltalades den euro-

peiska publiken säkert också av bildens symboliska innehåll.

Matthiesen har åskådliggjort strömningar och ideal som låg i tiden. På ett nästan övertydligt sätt gestaltas intresset för det friska, manliga och djärva. De nakna officerarna som, tyglade sina hästar med svällande muskler, rider havet och aftonsolen till mötes är den nya människan personifierad, sinnebild för den frihets- och friluftsälskande våghalsige hjälten.

Kanske kan man utläsa mer. Är det till exempel en tillfällighet att flera av ryttarna är unga adelsmän, representanter för en gången tid, ett svunnet samhälle? Är det inte en sorts Don Quijote-figurer? Kommer de inte, oförmögna att anpassa sig till 1900-talets krav, att gå under? Samtidigt som

En unik bild, som hämtats ur Nordisk Pressefotos rika arkiv i Köpenhamn. Här står Oscar Matthiesen framför sin "Opstandelsen".

de får symbolisera det nya rider de ut i världen för att dö.

Flera av tavlans dragonofficerare var hur som helst verkligen våghalsar, lokalt ökända som "galenpannor". Och det var de inte ensamma om. Dragonerna var visserligen mycket populära i Ystad, men de utgjorde också en social belastning för den lilla staden, som de ibland tycks ha betraktat snarast som en operettscen.

När ryttmästare Liedholm, tvåa från vänster på Matthiesens tavla, i sällskap med löjtnant Siefert en kväll fick för sig att rida uppför trappan till andra våningen på Hotel du Sud tyckte nog en och annan ystadbo att de gått lite för långt. Inte minst som Liedholms häst trampade igenom trappan.

Sådan djärvhet till trots visade sig få om ens någon officer vara beredd att frivilligt posera naken för Matthiesen. Det delikata problemet löstes på ett radikalt sätt: modellernas huvuden och kroppar åtskildes. I praktiken tillgick det så att menigt manskap anlätades för

att sitta modell för kropparna, till häst, på stranden. (För att de stackars basarna inte skulle komprometteras alltför mycket tilläts de uppträda anonymt, med huvudena dolda i påsar. För övrigt påstås det att även konstnären själv var naken, kanske som en sorts solidaritetshandling.) Officershuvudena avporträtterades separat och fogades i efterhand till kropparna.

Kropparna saknar således namn. Möjligen med ett anmärkningsvärt undantag: Anders Zorn. Att Zorn verkligen skulle ha suttit modell för Matthiesen är naturligtvis inte mer än ett obekräftat om än seglivat rykte. Men han var bevisligen i Ystad sommaren 1904. Han låg med sin jakt i hamnen en tid och sägs ha arbetat på stranden med skissen till en altartavla föreställande Jungfru Maria med en lokal (prostituerad) skönhets som förebild.

Därmed må vara hur som helst. Vad vi säkert vet är emellertid namnen på

de personer vars huvuden Matthiesen avbildade.

Den främste ryttaren, ute i vattnet längst till höger, är Hugo af Sandeberg. Han var tjugotre år 1904 när Matthiesen påbörjade arbetet med tavlan. Han var son till en major i Ystad och blev löjtnant 1905.

Ryttare nummer två, vars ljusbruna häst sparkar i vattenbrynet i bildens förgrund, är Oscar Matthiesens son i hans äktenskap med skräddardottern Camilla Larsen från Köpenhamn. Hon dog 1906. Sonen var i sextonårsåldern 1904.

Bakom Matthiesens son rider den blivande elefantjägaren Herman von Höpken rak i ryggen. Han är redan presenterad.

Därefter följer, uppe på stranden, på en svart häst med fradga i munnen, som skyggar och tycks på väg att stegra sig, löjtnant Fredrik Rosencrantz, tjugofem år, son till kammarherre Rosencrantz på Örup.

I förgrunden till vänster, på en brun

häst som ryggar och sparkar upp sand, sitter prästsonen Nils Liedholm, trettioårig, nybliven ryttmästare. Det var alltså han som red uppför trappan i Hotel du Sud.

Något skymd av Liedholms häst ser vi Edvard af Sandeberg, Hugos tio år äldre bror, löjtnant och kvartermästare på dragonregementet.

Längst bort till vänster, lite på avstånd, skymtar ryttmästare Carl Gustaf Crafoord. Han var äldst av de sju, fyrtio år, son till häradshövding Crafoord i Ramlösa. 1905 blev han chef för en av regementets tio skvadroner.

Konstnären själv, Oscar Matthiesen, var fyrtiotre år, född 1861 i Slesvig, där hans far varit "husfogde". Han hade börjat på Konstakademien i Köpenhamn 1878 och avslutat studierna där sex år senare. Han hade rest en hel del i utlandet, inte minst i Italien. Han hade vistats flera perioder i Paris, och 1893 hade han varit dansk utställningskommissarie vid världsutställningen i Chicago. (Han hade för övrigt skrivit en bok om USA-resan, "Stjerner og Striber", utgiven 1893).

Matthiesen ville åstadkomma något nytt och stort, en modern freskokonst i monumentalformat i Michelangelos och Puvis de Chavannes anda. Han hade studerat den förres fresker i Italien och gått i lära hos den senare i Paris. Han kunde sin sak, hade utvecklat egna metoder inom freskotekniken och undervisat i ämnet vid Konstakademien i Berlin. Det enda som saknades var egentligen murar att måla på.

Visserligen hade han fått göra en del fresker, både i Danmark och nere i Europa, bland annat en på företaget Siemens und Stinne i Düsseldorf och en i Palais Carnolès (furstens av Monaco palats) i Menton (1902). Men mest hade det, vad gäller större dekorativa uppgifter, blivit altartavlor i danska landsortskyrkor från 1885 och framåt. Och det var inte direkt vad han drömt om.

Men om han nu inte hade möjlighet att utföra de väldiga fresker med historiska och litterära motiv som han fantiserade om så kunde han ju i varje fall öka formatet på sina oljemålningar. Och det gjorde han, mer än någon annan, och kanske mer än vad som egentligen var möjligt. (Weilbachs Konstnerleksikon från 1949 talar en smula skräckslaget om dessa enorma tavlor, "vars dimensioner tycks spränga staffbildens möjligheter".) "Skånska dragonofficerare rida till bad" är ett utmärkt exempel på detta Matthiesens storhetsvansinne.

Ursprungligen hade han tänkt sig att måla en masscen med ett femtiotal ryttare. Sannolikt var det detta som var skälet till att han valde Ystad som plats för projektet. Skånska dragonregementet var norra Europas största kavalleriregemente och kasernernas stallar rymde inte mindre än 1 500 hästar. Nu reducerades antalet alltså till sju, och det finns det kanske egentligen ingen anledning att beklaga.

Efter närmare tre års arbete var tavlan klar. (Arbetet slutfördes inomhus, på Ystads teater.) Hösten 1906 ställdes den ut i Köpenhamn där den på kort tid samlade 120 000 åskådare. Senare samma år visades den i Stockholm, på Tattershall, där den väckte nästan lika stor uppmärksamhet. Därefter fraktades den runt Europa på en succéartad turné som varade i tre år. Fascinerade folkmassor beskådade den i bland annat Berlin, München, Riga, S:t Petersburg och Moskva. Så småningom såldes den, och med tiden hamnade den i köpenhamnsdirektören Erik Wibergs ägo.

Emellertid började en del ystadbor, anförda av ryttmästare Flygare, propagera för att få tavlan tillbaka till Ystad. Så skedde också 1951, när Wiberg skänkte den till staden som tack för de svenska insatserna för Danmark under andra världskrigets tyska ockupation. Som ett uppseendeväckande minnesmärke över det 1927 nedlagda kavalleriregementet ingår tavlan numera i Dragonmuseets samlingar på Ystads Konstmuseum, där den fyller en hel vägg och får allting i närheten att verka småttigt.

Matthiesen återvände såvitt jag vet aldrig till Ystad. Men han fortsatte måla, resa och skriva. Han utgav 1918 ett verk i två band om "Italiens Al-Fresco Kunst". Åren 1915–23 utförde han en av sina största fresker, "Den grundlagsgivande riksdagen" på Christiansborg, en målning som inkluderar hundratals individuella porträtt. Han ställde ut i Paris 1925 och New York 1927 och reste 1929 till Indien. 1933 målade han kung Christian X:s porträtt, tre år senare statsminister Staunings. Samma år, 1936, utgav han boken "Hvorledes bliver et Maleri til".

Efter hustrun Camillas död gifte han om sig två gånger, andra gången med den tjugosex år yngre operasångerskan Judith Vilhelmine Hoffman. Dog gjorde han först 1957, i en ålder av nittiosex år.

De nakna officerarna på ystadstavlan

blev inte lika gamla. Flera av ryttarna gick en våldsamt och för tidig död tillmötes, en del utomlands. Också Matthiesens son dog ung. Med sin adliga bakgrund och sitt dristiga temperament tycks de – som jag redan antytt – ha haft svårt att passa in i en modern normalsvensk vardagstillvaro. De valde – eller tvangs av omständigheterna – att testa gränserna. De red, skulle man kunna säga, ut i havet.

Crafoord och Rosencrantz levde visserligen till tämligen mogen ålder. Men innan Rosencrantz så småningom blev chef för sjunde skvadronen i Ystad hade han ägnat många år åt ett oroligt kringflackande mellan utländska riks skolor och ryttartävlingar. Och efter att först en tid ha tjänstgjort vid Westfaliska dragonregementet i Saarbrücke tog Crafoord avsked med majors grad och bosatte sig i Oberpfaffenhofen i Wessling i Bayern, där han efter att ha skilt sig från sin första hustru gifte sig med en kvinna från Berlin.

Edvard af Sandeberg var den av de sju som nådde längst i karriären, även om den sedan avbröts abrupt. Efter att ha blivit chef för tredje skvadronen i Ystad avancerade han snabbt till major 1915, överstelöjtnant 1918 och överst och chef för Kronprinsens husarer 1922 – bara för att samma år rida ihjäl sig vid Arlöf. Hans lillebror Hugo hade dött redan 1908, tjugosju år gammal, i Hohen-Honnef i Rhenprovinsen i Tyskland. Liedholm, som 1906 rest till Afrika och inträtt som kapten i state Kongos tjänst, hade avlidit året dessförinnan, i dysenteri, i Bambili.

När Herman von Höpken kom hem från sin Afrika-resa blev han ordonnansofficer hos Kronprinsen och medföljde denne till kung Georges kronin i England 1911. Senare samma år re han ihjäl sig vid Nybro utanför Ystad

Och hästarna då? De är ju också döda och inget minns vad de hette. Men på Kulturen i Lund kan man fortfarande se gamle Hazard från dragonregementet i Ystad, uppstoppad och utställd tillsammans med en skyltdock iklädd uniform modell 1910: grå med blå axelklaffar. Hazard var Sveriges siste indelte häst. Han var född 1897 och dog först 1927, trettio år gammal.

Han skulle ha kunnat vara med. Kanske är han faktiskt identisk med någon av de eldiga springarna på Matthiesens tavla. Till exempel elefantjägaren vid Höpkens, den unge friherren, med vid honom en trehundraårig ätt tog slut.